

Kulturmiljø
Landskabstype
Tema
Tid
Emne

Liselund
Kyst og Nor
Rekreation
1790-1880
Udflugtsmål, lystanlæg og feriekolonier

Kulturmiljøets hovedtræk

Liselund gamle slot og park blev opført som sommerhus for Marienborg af kammerherre Bosc de la Calmette i 1792. Ved anlæggelsen af parken blev der - med udgangspunkt i landskabets kuperede terræn - skabt en meget afvekslende scenografi. Der blev gravet søer og kanaler, plantet udvalgte vækster, anlagt bugtede stier og opført huse og pavilloner i henhold til tidens romantiske strømninger.

Størstedelen af dette anlæg er bevaret i dag – det, der er tabt, er mistet i klinteskred. Parken som helhed, det vil sige inklusive de bygninger og monumenter, der indgår i den, udgør kulturmiljøets hovedtræk.

Siden 1938 har parken været åben for offentligheden, og i dag er Liselund en af landets største turistattraktioner. Samspillet mellem parken, bygningerne og den dramatiske natur gør Liselund til en sjælden perle.

Sammenhæng med:

Sommerhuse på Ulvshale, Møns Klint, feriekolonien Søvang.

Bevaringstilstand:

Slottets bevaringstilstand er god, og det ydre er løbende blevet vedligeholdt. I 1992 renoveredes slottets indre i forbindelse med 200-års jubilæet. Haven plejes efter plejeplan af 2001 ved landskabsarkitekt Sven-Ingvar Andersson for Skov- og Naturstyrelsen og bevares dermed.

Bærende bevaringsværdier:

Parken med de sigtelinjer, der indgår i anlægget, samt vandets afvekslende forløb af søer med øer, bække og fald ned gennem parkanlægget, inklusiv Djævlebroen. Monumenterne: Skrivermonumentet, Gratiestenen og obelisk på Pyramideøen. Liselund Slot og brændestabelhuset, Schweizerhytten og ishuse, samt Norske Hus.

Det kuperede terræn i samspil med gravhøjene. Dialogen mellem plejet park og natur.

Afgrænsning:

De åbne marker afgrænser kulturmiljøet i syd og vest, kysten i nord og øst. Dermed indbefattes hele Krageskoven med søappendiks i vest, parken inklusiv avlsgård, Græsgangen inklusive Materialgården.

Sårbarhedsvurdering:

Slottet har været fredet siden 1917 og er på den måde sikret. Haven er et af få anlæg i landet med såvel fredet slot som have.

Fed = beskrivende for dette km.

Unik – Sjælden – Repræsentativ – Egnsspecifik – Fungerende – **Autentisk** - **Historisk kildeværdi**
Oplevelsesværdi – **Identitetsværdi** – **Fortælle værdi** – Diversitet – Homogenitet – **Sammenhæng med naturgrundlag**

Naturgrundlaget

Liselund ligger højt i randmorænelandskabet umiddelbart bag Møns Klint. Det højtliggende landskab er skudt op foran en gletscher under sidste istid. Landskabet er præget af mange små bakker og afløbsløse huller med små søer. Dette er karakteristisk for dødislandskaber, hvor sand og ler er afsat rundt om og imellem store klumper af is efterladt af en tilbagesmeltende gletscher. Landskabet i parken er dog modificeret af menneskehånd.

Klinten falder ikke helt så brat ud for Liselund, men allerede nord for Norske Hus er der igen brat klint. En mindre vig ved udløbet af et vandløb forplanter sig op mod klintmassivet og videre ind som den sænkning i landskabet, der udgør parkens centrale rum.

Landskabets hovedtræk

Skovbevoksningen ved indgangen til parken ophører brat, således at haven åbner sig for gæsten. Kigget styres i den ene side af bygningerne, Schweizerhytten med udhuse, og det høje terræn, mens udsynet i den anden side er frit.

Man ledes gennem en serie af grønne rum, hvor parkens centrale, landskabelige rum er en sænkning med en sø – med en ø – og store plæner omkring. Omkring dette store skålformede parkrum ligger meget store bakker, nogle af dem med gravhøje på toppen og træbeplantede, og dette forstærker yderligere forskellen mellem det høje og det dybe, lave. Det lave niveau går ind bag Liselund Slot som en stor langstrakt sø, Skrivørsøen, med øer. Skrivørsøen ligger i kanten af Krageskoven, og på dette sted er skovbrynet ganske tyndt, så markerne vest for anes gennem træerne. Et appendiks til søen ligger ude på disse marker, hægtet fra af vejen. Også i denne sø er skabt en ø, Granø.

Den bløde sænkning i landskabet, parkens centrale rum, bliver et mere dramatisk islæt, idet det bliver til kløft og skærer sig ned i klintmassivet på vejen ud mod kysten. I kløften danner vandafløbet fra søen en faldende bæk ned over det stejle terræn illusionen af et vandfald. Stedet kaldes Djævløften.

Der er rumligt set to dominerende bevægelser i parkanlægget: et øst-vestgående forløb, der går fra parkeringspladsen henover det åbne parkrum og ud gennem Djævløften, samt en nord-sydgående akse fra Norske Hus, over parken, via Liselund Slot og ud gennem Skrivørsøen. Den sidstnævnte sigtelinie holdes fri af trækroner, så det forbliver muligt at se fra Norske Hus til slottet.

Sammenhængende træbeplantninger danner skovbryn omkring parkrummet og samler det rumlige indtryk. Der står også træer og trægrupper i den grønne flade, men de har solitær karakter og er anbragt, så de understøtter parkens rumforløb og stier. En gruppe høje graner står som del af skovbrynet i nordvest, men den mørke farve får dem til at skille sig ud som solitærgruppe. Midt i parkrummet ligger søen, og et pudsigt spil mellem lethed og tyngde opleves: store træer står på den lille ø, Haveøen, som nærmest synes at flyde frit i den lille sø.

Skovbunden opad højene, bag Liselund Slot, er dækket af bøgepur, der står som en – bogstavelig talt – kultiveret baggrund for det lille slot.

Kulturhistoriske hovedtræk

Lystslot og haveanlæg er opført af kammerherre og amtmand G. P. Antoine Bosc de la Calmette. Kammerherren overtog i 1777 godset Marienborg på Vestmøn, og i 1783 opkøbte Calmette også hovedgården Sømarkegaard på Østmøn. Calmetterne ønskede at anlægge have i et mere kuperet terræn end det flade ved Marienborg (Calmettenborg), hvor de havde allerede havde anlagt have.

I løbet af 10 år blev gården og dens kuperede jorder omdannet til herskabets sommerresidens, Liselund, et opsigtsvækkende parkanlæg og lystslot, opkaldt efter hustruen Iselin.

Liselund blev anlagt i det bakkede landskab bag Møns Klints nordlige del. Placeringen var velgennemtænkt, idet grundlæggerne, familien Calmette, tog på rundrejse i Europa i 1790 og studerede have- og bygningsarkitektur. Turen gav inspiration til anlæggets storslåede udformning og opbygning.

Haven (parken) omkring Liselund Slot blev anlagt som en romantiske have, der skulle efterligne naturens vækst, så alt lignede naturlig idyl - en illusion om vild natur. Haven blev anlagt med sjældne planter og træer, søer og bugtede stier. Den vandrende skulle hele tiden kunne iagttage nye scenerier og helst blive overvældet.

I anlægget opførtes en række forskellige huse af arketypisk karakter – fx Schweizerhytten vest for lystslottet, Det Norske Hus ved klinten og Den Kinesiske Pavillon, som alle også i dag ses i parken. Tiden omkring 1800 var optaget af naturromantisk filosofi. Ånd og kunst sværmede for iscenesat landboidyl, den vilde natur og oldtidens storhedsriger. Lystslottet og parken skulle på sofistikeret vis både efterligne den enfoldige bjergbonde og den raffinerede kinesiske kejser.

Liselund blev i løbet af 1800-tallet et samlingssted for tidens kunstnere, bl.a. Oehlenschläger og Thorvaldsen.

Malere som J. C. Dahl og C. W. Eckersberg har skildret Liselund Park og Slot. Eksempelvis maleriet ”Klintekorset”, som bevarer mindet om den loyale skovbetjent, der mistede livet på sin dont i 1788-89. Maleriet afbilleder en nu forsvundet del af parken med slugt og anlagt vandfald. I 1938 blev parken renoveret med hovedsigte på det oprindelige anlæg. Haven plejes fortsat med forbillede i det oprindelige anlægs tæmmede natur.

I løbet af 1950'erne begyndte daværende ejer, baron Niels Rosenkrantz, at vise turister rundt i parken. Samtidig omdannede han Liselund Nye Slot, opført 1887, til feriehjem, vandrerhjem og lejrskole. I 1980'erne overtog staten det nye slot, der i mellemtiden var blevet noget medtaget af tidens tand, og i 1989 blev slottet sat til salg. Slottet blev hurtigt solgt, og mens istandsættelsen stod på, blev bygningen fredet. I 1990 åbnede det nyrenoverede Liselund Nye Slot som hotel- og restaurant.

Omkring den markante bakke Kragehøj, syd for Liselund Gamle Slot, findes der fem fredede gravhøje. Alle er små høje på 10-12 meter i diameter, hvilket kan indikere, at det drejer sig om høje fra yngre bronzealder, indeholdende urnegrave. En af dem har en fordybning i toppen, hvilket kan tyde på, at den har været udsat for en plyndring.

Arkitektur

Der er ved anlægget af slottet blevet arbejdet bevidst med skalaforhold og terræn: slottet ligger mellem to høje, og slottets arkitektoniske udtryk har pondus og format, men egentligt er slottets areal forholdsvis lille, hvilket får de to høje på hver side til at forekomme endnu større og skærper dramaet.

Vandet knytter den centrale del af parken sammen med Liselund Slot, som nærmest ligger på en stensat bro med borner over den lille dam med vandfald, foran slottet. Vandspejlet holdes frit, så lystslottet kan spejle sig i vandoverfladen, og forbindelsen mellem slot og park opretholdes.

Vandet fortsætter for foden af, langs med og efter det lille slot, og knytter den sydligere liggende Skriverløb til parken. Monumenter og relieffer, anbragt i de "naturlige" omgivelser, er ligeledes bindeled mellem arkitektur og landskab.

Den lille, nyklassicistiske hovedbygning med søjlefront er tegnet af arkitekten Andreas Kirkerup, efter inspiration af engelske cottager og opført 1792-95. Slottet er bygget som en beskeden, T-formet, én-etages bygning, delvis med kælder (køkkenet). Bygningen er grundmuret med hvidkalkede mure og småsprossede vinduer. Taget er dækket af et højt stråtag med et slankt spir over rygningen. Den brede ankomsttrappe, søjler samt det lille tårn på taget forlener arkitekturen med fin, klassicistisk herskabelighed.

Grunddispositionen er tydeligt markeret i det ydre: bag en søjlerække af marmorerede træ, overdækket af det udhængende tag, ligger en tre-fags forstue med fire tilstødende hjørnekabinetter. Den anden fløj, på "bagsiden", er helt udfyldt af spisestuen, hvis buede døre på de tre sider vender ud mod en overdækket søjlegang, hvorfra et par trin fører ned til haven bag slottet. I overetagen er indrettet gæsterum. Interiørerne og de meget elegante møbler (Liselundstilen) blev skabt af kgl. hofdekoratør J. C. Lillie og inspirerer den dag i dag.

I parken ligger staffagebygningerne: iscenesatte bygninger inspireret af fremmed byggeskik fra Kina, Schweiz og Norge. Igen i samklang med landskabet og beplantning, så Schweizerhytten ligger for foden af et "bjerg", en bronzealderhøj nær indgangen til parken, ligesom Norske Hus, som er placeret mellem to bronzealderhøje.

Disse to huse blev oprindeligt benyttet som gæstehuse; for Schweizerhyttens vedkommende dog kun 1. salen. Stueetagen husede gartneren.

I udformningen af Den Kinesiske Pavillon havde Kirkerup flere forbilleder, ligesom pavillonen stilmæssigt lå i forlængelse af hans eget kinesiske lysthus i Frederiksberg Have. Pavillonen på Liselund er dog noget mindre.

Interiørerne i disse huse havde også fremmed inspiration hentet i Pompeji og Kina.

Lidt mere ydmyge, men ikke mindre fantasifulde er parkens øvrige småhuse: ishuset, nu vandværk, udformet som en polynesiske stråhytte, og lokummet bag slottet, udformet som en brændestabel.

Ved den store kastanieallé, ved indgangen til parken, ligger den "nye" hovedbygning, opført 1887 og nu hotel. Nye Slot skiller sig stilmæssigt ud fra parkens øvrige huse, da det er bygget i sin tids blandingsstil, historicisme, men indgår i iscenesættelsen af parken som en villa lidt tilbage i skovbrynet, højt over søen.

Avlsgården ligger nærved, helt ude ved vejen, og tager imod den ankommende. Kommer man ad vejen fra vest, lander man på pladsen foran den firlængede bindingsværksgård.

Materialgården ligger, set i fugleperspektiv, længst mod nord i parkens nord-sydgående akse gående fra Skriverløben, via Liselund Slot, parken og Norske Hus. Materialgården kan således i bevidstheden knyttes på dette forløb, men terrænet hægter stedet af i rumlig henseende.